

PRIMITIVNA KRIVOTVORINA KRAJCARA GRADA BAKRA IZ 19. STOLJEĆA

Bakar je, kao i neki drugi hrvatski gradovi, u revolucionarnom razdoblju sredinom 19. stoljeća izdavao gradski novac – bonove na ime krajcara. U optjecaj su puštena dva apoena, i to 5 i 10 krajcara u dvije emisije, 6. veljače i 18. svibnja 1849.

Nađena je krivotvorina bona od 10 karantana prve emisije od 6. veljače 1849., a rabljena u novčarskom prometu. U radu su prikazana obilježja svih emitiranih apoena, a krivotvoreni je primjerak prikazan na slici.

Uvod

U razdoblju revolucionarnih previranja u Austrijskoj Carevini sredinom 19. stoljeća mnogi su gradovi tiskali papirne bonove, izdane na ime važeće valute *Florin (Forint)*, a s nazivom manje jedinice *krajcara (Kreuzer, Karantan, križar)*. Bonovi su izdavani zato što je u optjecaju nedostajalo sitnoga kovinskoga novca. U Hrvatskoj su takve bonove izdavali gradovi i općine: Karlovac, 1848.-1849. godine [1], Osijek i Sisak, 1849. godine [1], Rijeka (Fiume) 1848.-1850. godine [1], [2] i Bakar, 1849. godine [1], [3]. Slična izdanja imala su i pojedina privatna gospodarstva [1] i ustanove.

Brojni su članci i izvori obradili bonove grada Rijeke (Fiume). Poznata su tri izdanja tih bonova, detaljno opisana i analizirana [2]. U istom radu naveden je pregled izvora koji su do tada obrađivali tu problematiku, pa se ovdje neće navoditi.

U ovome radu prikazat će se bonovi grada Bakra, koji je, u neposrednoj blizini Rijeke, u to vrijeme bio važno središte. Bonovi grada Bakra malo se spominju, no osnovni podatci ipak su lako dostupni [1].

Događaji iz prethodnog razdoblja upućuju na iznimno važnu bakarsku povijest vezanu uz pomorstvo i pomorsko obrazovanje, koje je činilo okosnicu tadašnjega gospodarstva, vezanog uz pomorsku trgovinu. Poznato je da je 1791. godine Bakar vraćen Hrvatskoj, ali slijedi francuska okupacija Hrvatskoga primorja 1809.-1813. godine. U to vrijeme nije bilo obrazovanja pomoraca u današnjem smislu. Viđeniji pomorci podučavali su mlade. U razdoblju 1783.-1845. godine kapetan Mate Andrijanić (1783.-1845.) podučava pomorce pomoračkim vještinama, a njegov rad nastavlja Pavle Viviani 1827.-1842. Podučavanje je privatno i u Bakru tada ima više učenika nego u Rijeci. Tek 1848. godine, koja neposredno prethodi godini izdavanja bonova, osniva se prvi državni nautički zavod.

Ti podatci govore o važnosti Bakra kao pomorskoga i trgovačkoga središta. Stoga ne čudi pojava bonova o kojima se ovdje govori, iako su bonovi rabljeni samo na području Bakra i u skladu s nominalnom vrijednošću bili su sitan novac. Nije sačuvan veći broj tih bonova, a prema registriranim kontrolnim (serijskim) brojevima, moglo ih je biti nekoliko desetaka tisuća. Bili su nominirani na iznose od šest i dvanaest krajcara, a na njima je označen kurs prema kojemu se dvanaest komada po 5 krajcara ili šest komada

po 10 krajcara ima promijeniti za jednu forintu. Stoga slijedi da je u takvim bonovima u optjecaju prema gruboj procjeni, moglo biti oko osam tisuća forinti. Procjena se temelji na najvećim očitanim brojevima pojedinih apoena [4], uz pretpostavku da ti brojevi uistinu počinju s jedinicom i da nema preskakanja u numeraciji. U muzejima u Bakru i Rijeci nije nađena dokumentacija za to razdoblje, koja je vjerojatno otuđena uobičajenom pljačkom prilikom promjena vlasti, pa je potraga za primarnim izvorima autoru za sada onemogućena. Ni u građi Državnog arhiva u Rijeci nisu nađeni odgovarajući dokumenti.

Bonovi grada Bakra iz 1849. godine

Prema prije navedenim sekundarnim izvorima, koji objavljene podatke temelje na viđenim primjercima u duljem razdoblju, poznata su dva izdanja po dva apoena bonova iz 1849. godine, i to:

IZDANJE	DATUM	APOEN	BOJA TISKA	DIMENZIJE / mm
I.	6. veljače 1849.	5 krajcara	crvena	102 x 73
I.	6. veljače 1849.	10 krajcara	crna	102 x 73
II.	18. svibnja 1849.	5 krajcara	crvena	102 x 73
II.	18. svibnja 1849.	10 krajcara	crna	102 x 73

Tablica 1. Apoeni bonova grada Bakra iz 1849. godine

Tekstualna oprema tih jednostranih bonova slijedi tekst riječkih karantana pa su vrlo slični. Tiskani su najvjerojatnije u istoj tiskari u kojoj i riječki karantani [2], [5].

Na bonovima od 5 karantana može se iščitati:

Lice: Nominalna je vrijednost /5. **Krajcarah u Srebru;**/ navedena horizontalno te dijeli bon na dva dijela. U gornjem dijelu u sredini u ovalnom okviru zaštitnici su grada Bakra Sv. Andrija i Sv. Margareta. Lijevo od ovala broj je, koji se sastoji od velikoga tiskanoga slova i rukom upisanoga četveroznamenkastog broja, a desno je riječ /**Valja**/, koja upućuje na nominalnu vrijednost napisanu ispod toga. U donjem je dijelu četveroredni tekst, također na hrvatskom jeziku: **primat će se kod gradsko-kotarske penezni-/ ce u Bakru, i po istoj, za bečke banknote/ Dvanaest ovih komadah za forint, odkupiti./ U Bakru 6. Veljače 1849.** Ispod toga teksta još je jedan red u kojem stoji /**Za grad: kotar: Peneznicu.**/. U ime navedenih tijela bonovi su potpisani ručno tintom, a potpisnici su bili V. Šepić, T. Zuvičić i Randić.

Uz lijevi rub tekst je na talijanskom jeziku **5. Carantani M. Conv.**, latinicom, a uz desni rub tekst jednakoga sadržaja na njemačkom jeziku **10. Kreuzer Conv. Münze**, goticom.

Naličje: Bez tiska

Na bonovima od 10 karantana može se iščitati:

Lice: Nominalna je vrijednost /**10. Krajcarah u Srebru;**/ navedena horizontalno te dijeli bon na dva dijela. U gornjem dijelu u sredini u ovalnom okviru zaštitnici su grada Bakra Sv. Andrija i Sv. Margareta. Lijevo od ovala broj je, koji se sastoji od velikoga tiskanoga slova i rukom upisanoga četveroznamenkastog broja, a desno je riječ

/Valja/, koja upućuje na nominalnu vrijednost napisanu ispod toga. U donjem je dijelu četveroredni tekst, također na hrvatskom jeziku /**primat će se kod gradsko-kotarske penez-/ nice u Bakru, i po istoj, za bečke bankno-/ te, Šest ovih komadah za forint, odkupiti./ U Bakru 6. Veljače 1849./ Ispod toga teksta još je jedan red u kojem stoji /**Za grad: kotar: Peneznicu./** U ime navedenih tijela bonovi su potpisani ručno tintom, a potpisnici su bili V. Šepić, T. Zuvičić, A. Čepulić i Randić.**

Uz lijevi rub tekst je na talijanskom jeziku **10. Carantani M. Conv.**, latinicom, a uz desni rub tekst jednakoga sadržaja na njemačkom jeziku **10. Kreuzer Conv. Münze**, goticom.¹

Naličje: Bez tiska

Krivotvorina bona grada Bakra iz 1849. godine

Krivotvorine takvih bonova i inače su vrlo rijetke, jer je vrijeme njihova važenja bilo kratko, a nominalna vrijednost mala. No ipak se pojavljuju. Na jednom drugom mjestu [5], [6] objavljen je primjerak krivotvorine riječkih karantana, očito rađen na najprimitivniji način, a analiza njegova vještačenja prikazana je kao eklatantni primjer objavljenog i dokumentiranog numizmatičkog vještačenja na kongresu sudskih vještaka [7].

Otkupom jednog lota starih papirnih dokumenata naišlo se na interesantan primjerak krivotvorine bakarskoga bona od 10 krajcara. Prikazan je na slici 1.

Slika 1. Krivotvorina bona prve emisije grada Bakra iz 1849. godine²

¹ Na bonovima druge emisije može se iščitati jednaki tekst, samo u retku gdje je datum stoji: **U Bakru 18 Svibnja 1849.**

² Zbirka J. Dobrinić, Veprinac.

Fizički izgled upućuje na uporabu papira vrlo sličnoga papiru originalnih bonova jer tada nije bilo uobičajeno tako male apoene tiskati na skupom papiru sa zaštitnim elementima. Tekst i crtež uneseni su ručno, prilično nevješto, ali ipak na prvi pogled odražavaju vjerno sve elemente toga izdanja. Krivotvorina ima potpise kao i originali. Transkript teksta je sljedeći:

Lice: Poput izvornika, podijeljen je na dva dijela tekstem: **10. Krajcarah u Srebru;** iznad teksta je dio sa zaštitnicima, lijevo je slovo **B.** i nekoliko horizontalnih linija za upis broja, a desno je riječ **Valja.** U donjem dijelu četveroredni je tekst: **primat cese kod gradske Kotarske penez / nice u Bahru i poistoj za bechke banhno / te, Sest ovih homadah za forint odhupit / U Bahru 6. Veljace 1849.** U retku ispod piše: **za grad: Kotar. Peneznicu.** Uz lijevi rub stoji: 10. Carantani M. Conv, latinicom, a niz desni rub: **10 Kreuzer . Conv M...**, goticom.

Naličje: Bez tiska

Uočava se slaba razina pismenosti krivotvoritelja, ali i osjećaj za ukupni dojam. Začuduje vrlo slaba očuvanost, gotovo jednaka očuvanosti većine poznatih izvornika. Ona upućuje na to da ta krivotvorina nije bila zamijećena u optjecaju, izgužvana je, presavijana, zamrljana i po rubu malo otkinuta. Svakako u ono vrijeme, neposredno nakon izdavanja, neuki puk, kojem su bonovi i bili namijenjeni, nije niti znao pravi izgled, te se, eto, taj primjerak provukao u optjecaju, nisu ga zamijetili ni organi uprave te nije niti izuzet iz optjecaja, a počinitelj nije uhvaćen i kažnjen. Iz dostupne literature nije poznata još kakva krivotvorina bonova grada Bakra.

Zaključak

Krivotvorine papirnoga novca interesantni su objekti numizmatičkog interesa. Javljuju se od početaka izrade papirnoga novca, negdje su češći, a negdje rjeđi. Krivotvorine masovnog novca koji se rabi u duljem razdoblju česte su, poglavito u moderno doba. Rjeđe su krivotvorine bonova koji su manjih naklada i rabe se kraće vrijeme. Prikazan je papirni bon grada Bakra, rabljen tijekom tri mjeseca. Prema stanju očuvanosti zaključuje se da je cijelo to vrijeme kružio među pukom te je ostao nezamijećen do sada.

Literatura

- [1] *Dolenec, I.*, Hrvatska numizmatika, Prvi hrvatski bankovni muzej Privredne banke Zagreb, Zagreb, 1993.
- [2] *Dobrinčić, J.*, Corpus notarum pecuniariorum Fluminense, Dobrinčić&Dobrinčić, d.o.o., Rijeka, 1997.
- [3] *Barac, B.*, ur.: FN katalog, 1, Obol-naklada d.o.o., Zagreb, 1995.
- [4] *Barac, B.*, Papirni novac Hrvatske 1778-1998., OBOL - naklada d.o.o., Zagreb, 1998.
- [5] *Dobrinčić, J.*, Riječka numizmatika – Riječki novci i novci s riječkim obilježjima 1848.-2002., Muzej grada Rijeke, Rijeka, 2005.
- [6] *Gamberini di Scarfeja, C.*, Raccolta alla carta monetata in Italia, Vol. II, A. Forni, Bologna, 1966.
- [7] *Dobrinčić, J.*, Vještačenje riječkih karantana iz XIX. st., Vještak, 1-2 (2011.) 137.-146.